This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Onderzoeksnota. De verkiezingsuitgaven van de Vlaamse kandidaten bij de verkiezingen van 18 mei 2003 en 13 juni 2004

Bart MADDENS
Hoofddocent aan het Centrum voor Politicologie, K.U.Leuven

Karolien WEEKERS
Wetenschappelijk medewerker aan het Centrum voor Politicologie, K.U.Leuven

Jo NOPPE
Doctor in de sociale wetenschappen, K.U.Leuven

I. Inleiding

Onderzoek heeft uitgewezen dat er wel degelijk een verband bestaat tussen de verkiezingsuitgaven en het verkiezingsresultaat: meer geld investeren in de campagne betekent ook meer stemmen halen.[1] De meeste empirische studies daaromtrent betreffen meerderheidsstelsels. Maar ook in landen met een proportioneel kiesstelsel, zoals België, blijkt er een sterk verband te bestaan tussen de uitgaven van politici en hun voorkeurstemmen, ook wanneer wordt gecontroleerd voor een hele reeks achtergrondvariabelen. Op een aantal mechanische effecten na blijkt het aantal voorkeurstemmen van Belgische politici in de eerste plaats af te hangen van de media-aandacht die zij tijdens de kiescampagne krijgen en in de tweede plaats van de kostprijs van hun campagne.[2]

1. Voor een kort overzicht van de relevante literatuur, zie: MADDENS, B., WAUTERS, B., NOPPE, J., & FIERS, S., Effects of Campaign Spending in an Open List PR-System. The 2003 Legislative Elections in Flanders/Belgium, *West-European Politics*, 2006, 29 (1), pp. 161-168.
2. MADDENS, B., et.al., *op. Cit.*; VAN AELST, P., MADDENS, B., & NOPPE, J., Van de studio naar de Kamer? Over de relatie tussen media en voorkeurstemmen tijdens de verkiezingen van 2003, in FIERS, S., & REYNAERT, H. (red.), *Wie zetelt? De gekozen politieke elite in Vlaanderen doorgelicht,* Tielt, Lannoo, 2006. Voor wat betreft de lokale verkiezingen in België: MADDENS, B., Het effect van verkiezingsuitgaven. Een verkennend onderzoek op basis van de aangiften bij de lokale verkiezingen van 8 oktober 2000, *Res Publica*, 2004, 46(1), pp. 56-79.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Deze bevinding doet dan de weer de vraag rijzen welke factoren bepalend zijn voor de omvang van de campagne. Zijn het de meest gefortuneerde kandidaten die de duurste campagne kunnen voeren, of zijn het de kandidaten die het meest fondsen weten te verzamelen bij drukkingsgroepen en lobby-organisaties? Verschilt het uitgavenniveau sterk van partij tot partij? Zijn het vooral de uittredende kandidaten, de zogenaamde *incumbents*, die zwaar in de campagne investeren? Ook hier heeft het bestaande onderzoek vooral op meerderheidsstelsels betrekking. In de Verenigde Staten blijken de uitgaven vooral bepaald door de giften. Hoe groter de kans dat een kandidaat wordt verkozen, hoe meer giften hij of zij kan verzamelen, en hoe duurder bijgevolg de campagne. De gepercipieerde kans op verkiezing wordt op haar beurt bepaald enerzijds door de resultaten van opiniepeilingen en anderzijds door de incumbency-status, in die zin dat uittredende kandidaten veel meer kans maken om te winnen.[3] Ook in Frankrijk blijkt de rol van giften cruciaal. Hier blijkt een kandidaat zelfs betere resultaten te halen in de mate dat de campagne wordt gefinancierd met giften van drukkingsgroepen eerder dan met eigen middelen.[4] Typisch voor meerderheidsstelsels is de impact van het aantal kandidaten: een toename van het aantal kandidaten in de kieskring vergroot de concurrentie en vormt bijgevolg een stimulans om meer te spenderen.[5] In proportionele systemen blijkt die factor niet te spelen.[6]

Het uitgavenniveau wordt ook bepaald door de partij-aanhorigheid. In het Verenigd Koninkrijk geven de conservatieve kandidaten steevast het meest uit, ongeacht of hun partij de regering vormt of niet. Op de tweede plaats komt altijd Labour en op de derde de Liberal-Democrats.[7] In de Verenigde Staten is er geen systematisch verschil tussen de partijen, maar blijkt wel dat kandidaten waarvan de partij de meerderheid heeft in het Parlement doorgaans meer uitgeven.[8]

De kenmerken van de kandidaat zelf lijken minder bepalend. Kandidaten die eerder al politieke functies uitoefenden geven meer uit, maar dit hangt natuurlijk samen met de incumbency-status.[9] Een gender-effect blijkt er, voor zover al

3. Zie bv.: JACOBSON, G., The Effects of Campaign Spending in House Elections. New Evidence for Old Arguments, *American Journal of Political Science*, 1990, 34(2), pp. 334-362.
4. PALDA, F., & PALDA, K., The impact of campaign expenditures on political competition in the French legislative elections of 1993, *Public Choice*, 1998, 94 (1), p. 163.
5. PATTIE, C., JOHNSTON, R., & FIELDHOUSE, E., Winning the local vote: the effectiveness of constituency campaign spending in Great-Britain: 1983-1992, *American Political Science Review*, 1995, 89(4), pp. 969-983; HOGAN, R., The costs of representation in State legislature: explaining variations in campaign spending, *Social Science Quarterly*, 2000, 81(4), p. 950.
6. SAMUELS, D., When does every penny count? Intra-party competition and campaign finance in Brazil, *Party Politics,* 2001, 7(1), p. 98.
7. FISHER, J., Party expenditures and electoral prospects: a national level analysis of Britain, *Electoral Studies*, 1999, 18, pp. 522-524; PATTIE, C., JOHNSTON, R., & FIELDHOUSE, E., *op. cit.*., pp. 971-972.
8. HOGAN, R., *op. cit.*, 2000, p. 950.
9. Ibidem.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

onderzocht, niet te zijn. In de Verenigde Staten geven vrouwelijke kandidaten evenveel uit als mannelijke,[10] terwijl er ook geen verschil bestaat wat betreft de communicatiemiddelen waar het geld aan wordt besteed.[11]

Voor wat België betreft vormen de verkiezingsuitgaven van de kandidaten een grotendeels braakliggend onderzoeksterrein. Dat komt vooral omdat de gegevens betreffende die uitgaven slechts in zeer beperkte mate beschikbaar zijn. Sinds 1989 zijn zowel de kandidaten als de politieke partijen verplicht om aangifte te doen van enerzijds de voor de verkiezingsuitgaven verrichte uitgaven en anderzijds de herkomst van de daartoe gebruikte middelen.[12] Op basis van die aangiften wordt door de parlementaire Controlecommissie na elke verkiezing een verslag gepubliceerd, maar dit bevat weinig gegevens over individuele kandidaten. Wel hebben de kiezers het recht om de aangiften van de kandidaten van de eigen kieskring te gaan inkijken op de griffie van de rechtbank van eerste aanleg, en dit gedurende een periode van 15 dagen. Het verzamelen van gegevens langs die weg is dus een vrij omslachtige onderneming.

Dankzij de financiële steun van de krant *De Tijd* was het mogelijk om dit te doen voor wat betreft de federale verkiezingen van 18 mei 2003 en de regionale en Eu-

10. HOGAN, R, *Campaign spending by men and women candidates for the State Legislatures*, 2001, paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association in San Francisco, Louisiana, Louisiana State University, 21 October 2005, p. 10: http://appl003.lsu.edu/artsci/polisci.nsf/$Content/Conference+Papers/$file/HoganAPSA2001.htm.
11. LA COUR DABELKO, K., & HERRNSON, P., Women's and men's campaigns for the US House of Representatives, *Political Research Quarterly*, 1997, 50(1), p. 124.
12. Voor de federale verkiezingen: Wet van 4 juli 1989 betreffende de beperking en de controle van de verkiezingsuitgaven voor de verkiezingen van de federale Kamers, de financiering en de open boekhouding van de politieke partijen. Zie ook: Controlecommissie betreffende de verkiezingsuitgaven en de boekhouding van de politieke partijen. Commentaar en aanbevelingen van de Controlecommissie met betrekking tot de interpretatie van de wet van 4 juli 1989 – Parlementsverkiezingen van 18 mei 2003, *Parlementaire Documenten*, 2461/001(Kamer – GZ 2002-2003) en 1600/1 (Senaat – GZ 2002-2003); Voor de Europese verkiezingen: Wet van 19 mei 1994 betreffende de beperking en de controle van de verkiezingsuitgaven voor de verkiezingen van het Europees Parlement; Voor de regionale verkiezingen: Wet van 19 mei 1994 tot regeling van de verkiezingscampagne en tot beperking en aangifte van de verkiezingsuitgaven voor de verkiezingen van de Vlaamse Raad, de Brusselse Hoofdstedelijke Raad en de Raad van de Duitstalige Gemeenschap, alsmede tot vaststelling van de toetsingsnorm inzake officiële mededelingen van de overheid; Decreet van 3 maart 2004 tot regeling van de controle van de verkiezingsuitgaven voor de verkiezingen van het Vlaams Parlement; Ordonnantie van 29 april 2004 betreffende de controle van de verkiezingsuitgaven en de regeringsmededelingen. Zie ook: Controlecommissie betreffende de verkiezingsuitgaven en de boekhouding van de politieke partijen. Commentaar en aanbevelingen van de Controlecommissie met betrekking tot de interpretatie van de wet van 4 juli 1989 – Parlementsverkiezingen van 18 mei 2003, *Parlementaire Documenten*, 2461/001(Kamer – GZ 2002-2003) en 1600/1 (Senaat – GZ 2002-2003). Via een protocolakkoord van 11 maart 2004 tussen de voorzitters van de federale en de deelparlementen werd afgesproken dat deze aanbevelingen ook zouden gelden voor de verkiezingen van 13 juni 2004.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

ropese verkiezingen van 13 juni 2004.[13] Gebruik makend van hun wettelijk inzagerecht registreerden onderzoekers van het Centrum voor Politicologie de aangifteformulieren van alle kandidaten van de grootste Vlaamse partijen.[14]

In 2003 telden de lijsten van de zes grootste Vlaamse partijen in totaal 1.133 kandidaten, waarvan 901 enkel voor de Kamer opkwamen, 185 enkel voor de Senaat en 47 voor beide.[15] 47 kandidaten (4,1%) voldeden niet aan de wettelijke verplichting om een aangifte in te dienen,[16] zodat we over de gegevens beschikken van in totaal 1.086 kandidaten. In 2004 kwamen er in totaal 1.258 kandidaten op voor de vijf onderzochte partijen. Daarvan kwamen 988 enkel op voor de Vlaamse verkiezingen, 70 enkel voor de Brusselse verkiezingen en 142 enkel voor de Europese verkiezingen. De andere kandidaten combineerden verschillende kandidaturen.[17] Aangezien in 2004 slechts 18 kandidaten (1,4%) geen aangifte indienden,[18] bevat ons databestand 1.236 geregistreerde aangiften. Voor wat 2004 betreft zullen we de analyse grotendeels toespitsen op de Vlaamse en de Europese verkiezing.

In wat volgt, geven we eerst een algemeen beeld van de uitgaven en kijken we hoe de uitgaven variëren van partij tot partij, en van verkiezing tot verkiezing. In tweede instantie proberen we het individuele uitgavenniveau te verklaren op ba-

13. De voorlopige resultaten hiervan werden gerapporteerd in twee onderzoeksnota's: MADDENS, B., NOPPE, J., & WAUTERS, B., *De uitgaven voor de federale verkiezingen van 18 mei 2003*, Leuven, Centrum voor Politicologie, 2003; MADDENS, B., WAUTERS, B., & NOPPE, J., *De verkiezingsuitgaven voor de regionale en Europese verkiezingen van 13 juni 2004*, Leuven, Centrum voor Politicologie, 2004. Waar nodig werden de oorspronkelijke gegevens betreffende de uitgaven vervangen door de definitieve cijfers gepubliceerd in het eindverslag van de respectievelijke controlecommissies. Zie: De verkiezingsuitgaven van de politieke partijen en de individuele kandidaten voor de verkiezing van de Federale wetgevende Kamers van 18 mei 2003, *Parlementaire Documenten,* 2656/001 (Kamer – GZ 2005-2006) en 1324/1 (Senaat – GZ 2005-2006); De verkiezingsuitgaven van de politieke partijen en de individuele kandidaten voor de verkiezing van het Europees Parlement van 13 juni 2004, *Parlementaire Documenten,* 1896/001 (Kamer – GZ 2004-2005) en 1263/1 (Senaat – GZ 2004-2005); Controle van de verkiezingsuitgaven en de herkomst van de middelen voor de verkiezing van het Vlaams Parlement van 13 juni 2004, *Parlementaire documenten*, 221 (Vlaams Parlement – GZ 2004-2005); Verkiezingsuitgaven van de politieke partijen en van de individuele kandidaten voor de verkiezing van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad van 13 juni 2004, *Parlementaire documenten,* A-94/1 (Brussels Hoofdstedelijk Parlement – GZ 2004/2005). Als gevolg daarvan wijken de hier gepubliceerde cijfers soms lichtjes af van de eerder gepubliceerde.
14. In 2003: Agalev, CD&V, VLD, N-VA, Vlaams Blok, SP.a-Spirit; in 2004: Groen!, CD&V, VLD-Vivant, Vlaams Blok, SP.a-Spirit.
15. Wie kandidaat was voor verschillende verkiezingen diende één en dezelfde aangifte in te dienen bij de verschillende betrokken hoofdbureaus.
16. Het gaat om 28 Agalev-, 10 N-VA-, 4 VLD-, 4 Vlaams Blok- en 1 CD&V-kandida(a)t(en).
17. 14 combineerden een Vlaamse en een Brusselse kandidatuur, 37 een Vlaamse en een Europese, en 1 een Brusselse en een Europese. Ten slotte waren er 2 kandidaten die voor alle drie de verkiezingen opkwamen.
18. Het gaat om 11 kandidaten van VLD-Vivant, 6 van Groen! en 1 van het Vlaams Blok.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

sis van de eigenschappen van de kandidaat.[19] Vervolgens onderzoeken we waar de kandidaten het geld vandaan halen om campagne te voeren, en hoe die inkomstenbronnen verschillen al naargelang de partij en de verkiezing. Ten slotte zoeken we naar een verklaring voor de mate waarin de individuele campagne wordt gefinancierd door de kandidaat zelf dan wel door de partij.

We zijn er ons terdege van bewust dat er een verschil kan bestaan tussen de werkelijke uitgaven en inkomsten van de kandidaten en de officieel aangegeven cijfers. Wat dat betreft kan de aangifte van de verkiezingsuitgaven in zekere zin vergeleken worden met de belastingsaangifte. Anderzijds lijkt de druk om een lager bedrag aan te geven in het geval van de verkiezingsuitgaven niet zo groot te zijn, aangezien de wetgever (zoals hierna zal blijken) heeft voorzien in een aantal mogelijkheden om het uitgavenplafond legaal te overschrijden. Bovendien is de aangifte – in tegenstelling tot de belastingsaangifte – publiek. Daardoor is het hoe dan ook riskant voor een kandidaat om een substantiële uitgave niet aan te geven.

II. De uitgaven in kaart gebracht

Logischerwijze zijn de uitgaven van de kandidaten voor de Senaats- en de Europese verkiezingen het grootst, aangezien deze kandidaten campagne voeren in een veel grotere kieskring. Gemiddeld was de campagne van de Europese kandidaten in 2004 wel nog een stuk duurder dan die van de kandidaat-senatoren in 2003 (tabel 1[20]): de doorsnee Europese kandidaat gaf 14.914,6 Euro uit, tegenover 10.903,1 Euro[21] voor de doorsnee kandidaat-Senator. Dit verschil, dat we in elke partij terugvinden, houdt vermoedelijk verband met het feit dat er voor de Europese verkiezingen minder te begeven mandaten en dus ook minder kandidaten zijn. Als gevolg daarvan wegen de politieke zwaargewichten nog meer door op de lijst. Het bedrag dat een kandidaat voor de Kamerverkiezingen gemiddeld besteedde (5.022,8 Euro) is dan weer goed vergelijkbaar met het gemiddelde van een kandidaat voor het Vlaams Parlement (5.526,5 Euro), en ook dat geldt voor elke partij afzonderlijk.

19. De gegevens die hier zullen worden gebruikt, werden verzameld in het kader van een onderzoeksproject van het Centrum voor Politicologie (K.U.Leuven) betreffende de kandidatenlijsten van de verkiezingen van 2003 en 2004 (het KANDI-project). De gegevens werden verzameld door Sam Depauw, Stefaan Fiers, Liselotte Libbrecht, Bart Maddens, Jo Noppe, Steven Van Hecke en Bram Wauters.
20. In deze tabel houden we rekening met het totale uitgegeven bedrag per kandidaat. Dit is het bedrag uitgegeven voor eigen rekening plus het bedrag uitgegeven door de kandidaat voor rekening van de partij (met toepassing van de 25%/10%-regel, cf. infra).
21. Om vergelijkingen tussen de bedragen uit 2003 en 2004 mogelijk te maken, werden in dit artikel alle bedragen uit 2003 omgezet naar bedragen in prijzen van juni 2004.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Tabel 1. Gemiddelde totale uitgave per kandidaat (effectief en opvolger), voor Kamer, Senaat, Vlaams Parlement, Europees Parlement, in euro en prijzen van juni 2004.[22]

	2003		2004	
	Kamer	**Senaat**	**Vlaams Parlement**	**Europees Parlement**
Agalev/Groen!	93,9	255,0	191,5	953,7
CD&V/CD&V-N-VA	8.911,1	15.137,8	8.276,9	19.172,4
N-VA	1.910,4	2.639,5	–	–
VLD/VLD-Vivant	7.434,1	22.610,1	8.643,6	26.767,0
Vlaams Blok	4.014,6	10.020,4	3.669,0	14.407,8
SP.a-Spirit	6.890,1	11.245,0	6.735,6	13.176,4
Alle kandidaten	5.022,8	10.903,1	5.526,5	14.914,6

De kandidaten van Agalev/Groen! geven over de hele lijn veruit het minst uit. Enkel de Europese kandidaten komen gemiddeld aan een noemenswaardig, zij het nog altijd relatief beperkt bedrag. Aan het andere uiterste staan de kandidaten van CD&V(-N-VA) en VLD(-Vivant). Voor de Kamerverkiezing scoort CD&V het hoogst, maar voor de andere drie is dat de VLD. De VLD staat zelfs afgetekend aan de top voor de twee verkiezingen met een regionale kieskring (Senaat en Europa). De liberale partij heeft met andere woorden beduidend meer geïnvesteerd in zowel de Senaatsverkiezing als de Europese verkiezingen dan haar concurrenten. In de regionale kieskringen zijn de gemiddelde uitgaven van de Vlaams Blok-kandidaten vergelijkbaar met die van SP.a-Spirit, maar in de kleinere meestal provinciale kieskringen komt het Vlaams Blok maar op de vierde plaats. De N-VA situeert zich in 2003 tussen Agalev en het Vlaams Blok.

De wet legt de kandidaten een uitgavenplafond op, dat varieert al naargelang de plaats op de lijst. De hoogstgeplaatste kandidaten mogen het meest uitgeven, namelijk 8.700 Euro vermeerderd met 0,0035 Euro (0,0175 voor de Senaats- en Europese verkiezingen) per tijdens de vorige verkiezingen ingeschreven kiezer in de kieskring. Het aantal hoogstgeplaatste kandidaten hangt af van het aantal bij de vorige verkiezingen behaalde zetels. Als een lijst bij de vorige verkiezingen twee zetels haalde in een kieskring, dan mogen de eerste twee kandidaten het hoogste maximumbedrag uitgeven. Maar daarnaast mag de lijst naar believen één bijkomende kandidaat aanduiden die dit bedrag mag uitgeven. Lijsten die de vorige verkiezingen geen enkele zetel behaalden mogen eveneens naar believen één dergelijke topkandidaat aanwijzen. De overige effectieve kandidaten in elke partij en de eerste kandidaat-opvolger mogen elk 5.000 Euro (10.000 voor de Senaats- en Europese verkiezingen) uitgeven, de andere kandidaat-opvolgers elk 2.500 Euro (5.000 voor de Senaats- en Europese verkiezingen). Wie voor verschil-

22. Senaat: kandidaat voor de Senaat (en eventueel ook voor de Kamer); Kamer: enkel kandidaat voor de Kamer; Europees Parlement: kandidaat voor het Europees Parlement (en eventueel ook voor het Vlaams en/of het Brussels Hoofdstedelijk Parlement); Vlaams Parlement: kandidaat voor het Vlaams Parlement (en eventueel ook het Brussels Hoofdstedelijk Parlement).

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

lende verkiezingen kandidaat is mag de maximumbedragen niet cumuleren en moet zich houden aan het hoogste maximumbedrag.

Hierbij rijst vooral de vraag in hoeverre deze wettelijke beperkingen effectief een remmend effect hebben op de uitgaven. Voor wat betreft de gemeenteraadsverkiezingen heeft eerder onderzoek al uitgewezen dat de kandidaten gemiddeld slechts 25% uitgeven van wat wettelijk zou mogen.[23] Hier is de impact van het uitgavenplafond kennelijk zeer beperkt. Voor wat de hier geanalyseerde verkiezingen betreft is het belangrijk om een onderscheid te maken tussen de topkandidaten en de gewone kandidaten, aangezien het verschil tussen de betrokken maximumbedragen zeer groot is. Voor de Kamer- en de Vlaamse verkiezingen mogen topkandidaten gemiddeld tien keer meer uitgeven dan gewone kandidaten, en voor de Senaats- en Europese verkiezingen acht keer zoveel.

Gemiddeld blijken topkandidaten hun (nochtans veel hogere) plafond iets dichter te benaderen dan gewone kandidaten. Die laatsten geven door de band iets meer dan de helft uit van wat ze mogen, met een uitschieter tot 59,2% voor de Europese verkiezingen. Bij topkandidaten ligt dat percentage meestal een tiental procentpunten hoger, behalve bij de Senaatsverkiezing waar het verschil veel kleiner is. Het patroon verschilt echter zeer sterk van partij tot partij. Bij de niet-traditionele partijen blijven zowel de top- als de gewone kandidaten doorgaans ver uit de buurt van het maximum. Bij de drie traditionele partijen schommelt het procent meestal rond de 70 à 80, met een uitschieter naar beneden bij de topkandidaten van SP.a-Spirit voor de Senaat en Europa. Er zijn echter ook een aantal opmerkelijke uitschieters naar boven, waarbij het procent rond de negentig draait en het maximum dus vrij dicht wordt benaderd. Het is het geval bij de VLD (topkandidaten Senaat en Europa, gewone kandidaten Europa), bij CD&V (topkandidaten Europa), en SP.a-Spirit (gewone kandidaten Europa). Als de uitgavenbeperking al een remmend effect heeft, dan is dat kennelijk vooral bij de verkiezingen met een regionale kieskring en dan nog voornamelijk bij de Europese verkiezingen. Politieke zwaargewichten die sterk willen investeren in een regionale campagne lijken hier toch wel degelijk tegen een grens aan te botsen. Dit heeft ook te maken met het feit dat de maximumbedragen voor die regionale kieskringen naar verhouding een stuk lager uitvallen dan voor de kleinere, meestal provinciale, kieskringen. Tegelijkertijd is het ook duidelijk dat de uitgavenplafonds onrealistisch hoog zijn voor de gemiddelde kandidaat van een niet-traditionele partij.

Dat topkandidaten hun plafond over het algemeen dichter benaderen heeft allicht ook te maken met het feit dat deze kandidaten vaak uitgaven op hun rekening nemen van gewone kandidaten die hun lage maximum dreigen te overschrijden. Dit gebeurt dan in het kader van een al dan niet fictieve gemeenschappelijke campagne. Op die manier wordt het verschil in uitgaven tussen de topkandidaten en de gewone kandidaten (cf. ook infra) op papier groter dan in werkelijkheid. Omwille daarvan is het nuttig om niet zozeer de individuele maxima als uitgangs-

23. MADDENS, B., *op cit.*, 2004.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

punt te nemen, maar wel het totale besteedbare bedrag per lijst. Per partij kunnen we dan berekenen welk aandeel van dit totale besteedbare bedrag[24] effectief is besteed door de kandidaten. Bij de kleine partijen is dit aandeel telkens relatief laag, namelijk 1,3% (2003) en 3,5% (2004) voor Agalev/Groen!, 23,2% voor N-VA in 2003 en 49,0% (2003) en 47,5% (2004) voor Vlaams Blok. Bij de andere partijen komen we meestal uit op een percentage van om en bij de tachtig procent (CD&V 2003: 79,2%, CD&V-N-VA 2004: 79,4%, VLD 2003: 81,8%, VLD-Vivant 2004: 82,4%, SP.a-Spirit 2003: 73,7%, SP.a-Spirit 2004: 80,2%). Maar ook al komt het plafond hier dichter in de buurt, toch blijven – bekeken op een geaggregeerd niveau – ook de klassieke partijen nog over een aanzienlijke marge te beschikken om een duurdere campagne te voeren.

Tabel 2. Gemiddelde uitgave per kandidaat (effectief en opvolger) als percentage van het toegelaten bedrag, voor Kamer, Senaat, Vlaams Parlement en Europees Parlement: topkandidaten en gewone kandidaten. Gemiddeld maximum in euro en prijzen van juni 2004.

Topkandidaten	**2003**		**2004**	
	Kamer	**Senaat**	**Vlaams**	**Europees**
Agalev/Groen!	1,0	1,2	1,0	5,4
CD&V/CD&V-N-VA	83,4	68,6	78,6	92,0
N-VA	24,1	19,4	–	–
VLD/VLD-Vivant	79,5	90,6	86,4	88,9
Vlaams Blok	54,0	51,6	46,3	66,8
SP.a-Spirit	75,6	57,2	83,9	66,4
Alle topkandidaten	63,5	54,0	67,2	71,3
Gemiddeld maximum	41.884	65.867	39.743	62.883

Gewone kandidaten	**2003**		**2004**	
	Kamer	**Senaat**	**Vlaams**	**Europees**
Agalev/Groen!	1,9	0,5	5,0	5,8
CD&V/CD&V-N-VA	84,1	81,4	80,0	71,4
N-VA	32,7	15,1	–	–
VLD/VLD-Vivant	78,9	81,9	77,3	89,9
Vlaams Blok	43,5	43,7	40,3	46,8
SP.a-Spirit	81,8	77,1	81,6	89,9
Alle gewone kandidaten	54,1	52,6	56,2	59,2
Gemiddeld maximum	4.178	8.374	3.923	8.049

Nog een andere manier om naar de resultaten te kijken, bestaat erin na te gaan hoeveel kandidaten hun plafond benaderen. Als maatstaf nemen we daarbij het percentage kandidaten dat ten minste 90% van het toegelaten bedrag uitgeeft. In 2003 waren er dat in totaal 25,3% voor de Kamer en 23,6% voor de Senaat, en in 2004 28,2% voor het Vlaams Parlement en 32,4% voor het Europees Parlement.

24. Voor 2004 betreffen deze totaalpercentages ook de kandidaten bij de verkiezingen voor het Brussels Hoofdstedelijk Parlement.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Maar bij de traditionele partijen zijn die percentages opnieuw merkelijk hoger. Bij de VLD schommelen deze rond de vijftig, met een uitschieter naar boven voor de Europese verkiezingen (2003 K 44,8%; 2003 S 59%; 2004 VL 49,7%; 2004 EU 66,7%). CD&V (2003 K 54,2%; 2003 S 38,5%; 2004 VL 41,8%; 2004 EU 36,4%) en SP.a-Spirit (2003 K 38,6%; 2003 S 30,8%; 2004 VL 45,7%; 2004 EU 59,1%) scoren over het algemeen wat lager, behalve CD&V voor de Kamer en SP.a-Spirit voor de Europese verkiezingen.

Kandidaten hebben wel de mogelijkheid om hun maximum te overschrijden door een deel van hun individuele uitgaven ten laste te leggen van de partij. De betrokken uitgaven worden dan opgeteld bij de uitgaven van de partij, waarvoor een maximumbedrag geldt van 1 miljoen Euro. Van dit totale toegelaten uitgavenpakket van de partij mag hoogstens 25% worden gebruikt voor individuele campagnes, en daarvan maximaal 10% (dit is 25.000 Euro) per individuele kandidaat. Deze zogenaamde 25%/10%-regel maakt het voor de partijen met andere woorden mogelijk om een aantal kandidaten aan te wijzen die hun individueel uitgavenplafond mogen overschrijden, en dit voor maximaal 25.000 Euro. De partijen moeten in hun aangifte vermelden welke kandidaten van deze mogelijkheid gebruik hebben gemaakt en ten belope van welk bedrag. Ook de betrokken kandidaten moeten dit bedrag in hun aangifte vermelden.

Deze 25%/10%-regel is natuurlijk slechts nuttig in de mate dat de kandidaten met hun persoonlijke uitgaven tegen het plafond aanbotsen, wat over het algemeen weinig het geval is. Het verrast dan ook niet dat slechts weinig kandidaten gebruik maken van de 25%/10%-regel. In 2003 waren dat er 34 (3,1%): 25 kandidaten van CD&V, 5 van de VLD en 4 van de N-VA. Deze kandidaten geven gemiddeld voor 5.066,6 Euro uitgaven aan voor rekening van de partij. In totaal gaat het om 172.264,4 Euro. Bijna altijd (bij 32 kandidaten) wordt de 25%/10%-regel inderdaad gebruikt om het individuele maximum legaal te overschrijden. In 2004 waren er 32 (2,6%) kandidaten die van deze mogelijkheid gebruik maakten. Dit waren opnieuw grotendeels CD&V(-N-VA)-kandidaten (22), naast 10 kandidaten van de VLD. Deze kandidaten geven gemiddeld voor 10.608,0 Euro uitgaven aan voor rekening van de partij. In totaal gaat het dit keer om 339.455,5 Euro, een bedrag dat fors hoger is dan in 2003. Ook in 2004 wordt de 25%/10% regel bijna altijd (bij 31 kandidaten) gebruikt om het individuele plafond te kunnen doorbreken. Zowel in 2003 als 2004 gaat het meestal om gewone kandidaten, die slechts een relatief klein bedrag van 2.500 of 5.000 Euro mochten uitgeven.

III. Verklaringen voor het individuele uitgavenniveau

Een aantal factoren dat bepalend is voor de omvang van de individuele campagne-uitgaven liggen voor de hand. Bij topkandidaten zullen de uitgaven automatisch veel hoger liggen dan bij gewone kandidaten. Het statuut van topkandidaat hangt, zoals uitgelegd, voor een stuk samen met de plaats op de lijst. Maar ook los

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

daarvan is de plaats op de lijst allicht bepalend voor het uitgavenniveau: er kan verwacht worden dat hogergeplaatste kandidaten zwaarder investeren in de campagne omdat ze meer kans maken om verkozen te raken, of omdat ze min of meer moreel verplicht zijn een campagne te voeren van een zekere omvang. Daarnaast hebben we hierboven al vastgesteld dat het uitgavenniveau zeer sterk varieert volgens partij. Eerder onderzoek toont ook aan dat de uitgaven relatief lager zijn in grote kieskringen, in die zin dat de kandidaat minder uitgeeft per ingeschreven kiezer. Wellicht heeft dit te maken met het feit dat er in grotere kieskringen een schaalvoordeel speelt, waardoor de campagne relatief gezien goedkoper wordt.[25] Aangenomen mag worden dat er ook in Vlaanderen een incumbency-effect zal spelen, in die zin dat kandidaten die al een politieke functie hebben, zwaarder zullen investeren in de campagne. Voor hen staat er immers meer op het spel en bovendien hebben zij dankzij de inkomsten uit hun mandaat wellicht middelen opzij kunnen zetten voor het voeren van een campagne. Dat geldt in de eerste plaats voor de uittredende parlementsleden en ministers, en wellicht ook maar in mindere mate voor de kandidaten die een lokaal mandaat uitoefenen.

Ook al vinden we daar nauwelijks sporen van in het hoger geciteerde buitenlandse onderzoek, toch blijft het een plausibele hypothese dat de omvang van de campagne mee wordt bepaald door een aantal achtergrondkenmerken van de kandidaten. In de eerste plaats kan de beroepssituatie daarbij meespelen. Kaderleden of zelfstandigen zullen door de band kapitaalkrachtiger zijn dan arbeiders of bedienden en zich bijgevolg wellicht een duurdere campagne kunnen veroorloven. Op basis van dezelfde redenering zouden we ook kunnen veronderstellen dat oudere kandidaten meer geld in de campagne zullen steken dan jongere. En ten slotte kunnen we ook nagaan of de eerder gedane vaststelling dat het geslacht van de kandidaat er weinig toe doet, ook geldt voor de Belgische case.

Het effect van de genoemde variabelen op de uitgaven (uitgedrukt als Eurocent per ingeschreven kiezer) werd onderzocht op basis van een OLS-regressie-analyse.[26] Om te beginnen bevestigt deze multivariate analyse dat het uitgavenniveau aanzienlijk verschilt van partij tot partij (tabel 3). Met name de kandidaten van Agalev/Groen!, Vlaams Belang en (in 2003) de N-VA voeren een campagne die beduidend goedkoper is dan die van de CD&V-kandidaten (de referentiegroep in dit model). Verrassend is evenmin dat het al dan niet behoren tot de groep van topkandidaten het sterkste effect oplevert in het model, met een partiële correlatie

25. MADDENS, B., *op cit.*, 2004, pp. 67-68.
26. We beperkten deze analyse tot de kandidaten voor de Kamer (2003) en het Vlaams Parlement (2004). Het al dan niet ook kandidaat zijn voor de Senaat (2003) of het Europees parlement (2004) werd als onafhankelijke variabele in het model opgenomen. Afgezien van de leeftijd en het aantal zetels in de kieskring zijn alle variabelen categorisch. Variabelen met meer dan twee categorieën, werden omgezet naar dummy-variabelen. De referentiecategorie (indien mogelijk werd telkens gekozen voor de meest neutrale categorie) wordt telkens vermeld in de tabel. Om statistische redenen was het niet mogelijk om het effect van de afzonderlijke plaatsen op de lijst te schatten, en dienden een aantal plaatsen te worden samengevoegd, zoals aangegeven in de tabel. Hetzelfde geldt voor de in tabel 6 gerapporteerde regressie-analyse.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

van 0,375 in 2003 en 0,529 in 2004. Topkandidaten besteden gemiddeld 2,36 (2003) à 2,89 (2004) Eurocent per kiezer meer dan gewone kandidaten. Maar zoals hoger al aangegeven is dit verschil in werkelijkheid waarschijnlijk kleiner, omdat topkandidaten vaak uitgaven van gewone kandidaten voor hun rekening nemen.

Tabel 3. Resultaten van OLS regressie-analyse met uitgegeven bedrag per ingeschreven kiezer (in eurocent) als afhankelijke variabele (basis: kandidaten Kamer/Vlaams Parlement).

	2003		**2004**	
	Ongestandaardiseerde parameter	**Partiële correlatie**	**Ongestandaardiseerde parameter**	**Partiële correlatie**
Intercept	1,50***		1,08***	
Agalev/Groen!	-0,94***	0,128	-0,61***	0,097
N-VA	-0,59***	0,054	-	-
Vl.Blok	-0,52***	0,041	-0,42***	0,048
VLD(-Vivant)	-0,17*	0,005	0,08	0,002
SP.a-Spirit	-0,19*	0,006	-0,05	0,000
(referentie = CD&V(-N-VA))				
Grootte kieskring (aantal zetels)	-0,05***	0,105	-0,02***	0,051
1ste/2de plaats lijst eff.	0,04	0,000	-0,35**	0,009
3de/4de plaats lijst eff.	-0,03	0,000	-0,12	0,001
Laatste/voorlaatste plaats lijst eff.	-0,05	0,000	-0,01	0,000
1ste/2de plaats lijst opv.	-0,06	0,001	-0,07	0,001
Andere plaats lijst opvolgers	-0,12*	0,006	-0,17***	0,017
(referentie = midden van de lijst eff.)				
Mag maximumbedrag uitgeven	2,36***	0,375	2,89***	0,529
Ook kandidaat Senaat/EP	0,38***	0,014	0,79***	0,055
Burgemeester	0,29**	0,009	0,26**	0,009
Schepen	-0,01	0,000	-0,02	0,000
Gemeenteraadslid	0,06	0,001	0,00	0,000
(referentie = geen gemeentelijk mandaat)				
Uittredend parlementslid of minister	0,17*	0,006	0,16**	0,007
Niet actief	0,004	0,000	0,01	0,000
Zelfstandige	0,0002	0,000	-0,02	0,000
Ambtenaar	-0,08	0,002	-0,05	0,001
Partij- of kabinetsmedewerker	0,19*	0,005	-0,12	0,003
(referentie = andere werknemer)				
Leeftijd (kwantitatief)	-0,001	0,000	-0,00	0,001
Man	0,38***	0,014	0,10*	0,007
N	872		965	
Aangepaste R^2	0,72		0,79	

*: $p < .05$; **: $p < .009$; ***: $p < .0009$

We vinden daarnaast een aanzienlijk effect van de dubbele kandidatuur: wie ook kandideert voor de Senaat of het Europese Parlement geeft gemiddeld beduidend

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

meer uit. Dit vloeit logisch voort uit het feit dat voor deze kandidaten een hoger plafond geldt. Maar het verschil was wel meer uitgesproken in 2004 (+0,79, part. corr. 0,055) dan in 2003 (+0,38, part. corr. 0,014). In 2003 was dit effect dus al bij al relatief klein. Kandidaten voor de Kamer die tegelijkertijd kandidaat-Senator zijn blijken dus, gemiddeld genomen, eerder een campagne te voeren op maat van de provinciale kieskringen voor de Kamerverkiezingen.[27] Ten slotte blijkt ook uit deze analyse dat het uitgegeven bedrag per kiezer aanzienlijk kleiner wordt naarmate de kieskring groter is: voor elke zetel die meer te begeven is in de kieskring daalt het relatieve uitgegeven bedrag met 0,05 in 2003 en 0,02 in 2004. Eens we voor de genoemde variabelen controleren blijkt de plaats op de lijst amper nog een rol te spelen. We zien wel dat opvolgers door de band significant minder uitgeven, maar dit is het logische gevolg van het feit dat hun uitgavenplafond een stuk lager ligt.

Hoger beschreven effecten zijn op zich natuurlijk niet zo spectaculair, maar moeten wel onder controle gehouden worden om de meer interessante effecten van de achtergrondvariabelen te kunnen schatten. Van de verschillende variabelen die te maken hebben met de politieke functie van de kandidaat blijkt vooral het burgemeesterschap een substantieel en consistent effect te hebben op de uitgaven: burgemeesters geven gemiddeld 0,29 (2003, part. corr. 0,009) à 0,26 (2004, part. corr. 0,009) Eurocent per kiezer meer uit dan kandidaten zonder een lokaal mandaat, die hier de referentiegroep vormen. Of een kandidaat schepen of gemeenteraadslid is maakt amper verschil uit, en hetzelfde geldt voor uittredende parlementsleden of ministers (die we om statistische redenen moeten samenvoegen tot één categorie). Laatstgenoemde variabele levert een klein effect op, dat slechts op de valreep significant is in 2003 en niet significant in 2004. Voor deze groep spelen natuurlijk een aantal andere factoren die de uitgaven aanzienlijk doen stijgen (maximumbedrag mogen uitgeven, ook kandidaat Senaat of Europees Parlement, ...), zodat zeker niet mag worden geconcludeerd dat uittredende parlementsleden of ministers gemiddeld evenveel uitgeven als andere kandidaten.

De overige achtergrondvariabelen in het model verklaren relatief weinig. Het beroep van de kandidaat is duidelijk een slechte voorspeller van de uitgaven. Zo blijkt het niet zo te zijn dat zelfstandigen of kandidaten die een vrij beroep uitoefenen significant meer besteden aan de campagne dan niet-politiek tewerkgestelde werknemers (die de referentiecategorie vormen in het model). Omgekeerd is het niet omdat een kandidaat niet-actief is dat hij of zij bespaart op de campagne. We vinden enkel een klein effect bij kandidaten van 2003 die tewerkgesteld zijn op een kabinet of een partijsecretariaat. Deze kandidaten geven gemiddeld 0,19 Eurocent meer uit per ingeschreven kiezer dan de kandidaten uit de referentiegroep. Maar aangezien dit effect zich niet herhaalt in 2004 gaat het hier waarschijnlijk niet om een structureel gegeven.

27. Dit is ook een van de redenen waarom we het uitgegeven bedrag van deze dubbele kandidaten hebben gerelateerd aan het aantal ingeschreven kiezers in de kieskring voor de Kamer en niet voor de Senaat. Mochten we voor die laatste oplossing hebben gekozen, dan zou het uitgegeven bedrag per ingeschreven kiezer onrealistisch laag geweest zijn voor de betrokken kandidaten.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Ook de leeftijd van de kandidaten doet er duidelijk niet toe. Het is dus niet zo dat oudere en dus wellicht meer kapitaalkrachtige kandidaten meer uitgeven voor de campagne dan jongere kandidaten. We vinden wel een weliswaar klein maar toch consistent effect van het geslacht: mannelijke kandidaten voeren gemiddeld een significant duurdere campagne dan vrouwelijke kandidaten. In 2003 bedroeg het verschil 0,38 Eurocent per kiezer (part. corr. 0,014) en in 2004 0,10 Eurocent (part. corr. 0,007). Dit effect kan een gevolg zijn van de quota-regeling. Die heeft er misschien toe geleid dat een aantal minder gemotiveerde vrouwelijke kandidaten op de lijst stonden, die bijgevolg ook minder hebben geïnvesteerd in de campagne. Allicht voelden de vrouwen die specifiek door de partij werden aangetrokken om te voldoen aan de quota-vereiste zich ook minder moreel verplicht om een dure campagne te voeren.

IV. De inkomsten in kaart gebracht

De kandidaten dienen ook een aangifte te doen van de herkomst van de middelen waarmee de verkiezingsuitgaven[28] werden betaald. Daarbij wordt telkens een onderscheid gemaakt tussen een aantal rubrieken, die we hier voor de duidelijkheid tot vier categorieën herleiden: (1) de geldmiddelen afkomstig van het eigen patrimonium van de kandidaat,[29] (2) de giften van natuurlijke personen,[30] (3) tegemoetkomingen van de partij of de lijst[31] en (4) andere.[32]

28. De gedeclareerde herkomst van de middelen van de kandidaten betreft enkel de uitgaven voor eigen rekening en niet de uitgaven die onder de 25%/10%-regel vallen.
29. Zie op aangifte: Rubriek 1 Geldmiddelen afkomstig van het eigen patrimonium van de kandidaat.
30. Zie op aangifte: Rubriek 2 Giften in contant geld van natuurlijke personen (a) te registreren giften ten belope van 125 Euro of meer per schenker (b) niet te registreren giften ten belope van minder dan 125 Euro per schenker; Rubriek 3 Tegenwaarde van giften in natura van natuurlijke personen (a) te registreren tegenwaarde ten belope van 125 Euro of meer per schenker (b) niet te registreren tegenwaarde ten belope van minder dan 125 Euro per schenker; Rubriek 4 Tegenwaarde van met giften gelijkgestelde prestaties of diensten van natuurlijke personen (a) te registreren tegenwaarde ten belope van 125 Euro of meer per schenker (b) niet te registreren tegenwaarde ten belope van minder dan 125 Euro per schenker.
31. Zie op aangifte: Rubriek 5 Financiële tegemoetkoming van de politieke partij of de lijst in naam waarvan de kandidaat opkomt in die hoedanigheid om die partij of lijst te vertegenwoordigen, of van andere kandidaten van die partij of lijst in het kader van een gemeenschappelijke campagne; Rubriek 6 Tegenwaarde van giften in natura van de politieke partij of de lijst in naam waarvan de kandidaat opkomt in die hoedanigheid om die partij of lijst te vertegenwoordigen, of van andere kandidaten van die partij of lijst in het kader van een gemeenschappelijke campagne; Rubriek 7 Tegenwaarde van met giften gelijkgestelde prestaties of diensten van de politieke partij of de lijst in naam waarvan de kandidaat opkomt in die hoedanigheid om die partij of lijst te vertegenwoordigen, of van andere kandidaten van die partij of lijst in het kader van een gemeenschappelijke campagne.
32. Zie op aangifte: Rubriek 8 Andere.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Tabel 4. Herkomst van de middelen van de kandidaten: gemiddelde percentage algemeen en per partij, in 2003 en 2004.

2003	Eigen patrimonium	Giften	Tegemoetkoming partij of lijst	Andere
Agalev	82,0	4,0	14,0	0,0
CD&V	34,6	2,5	62,9	0,0
N-VA	47,3	2,1	49,0	1,6
VLD	61,6	2,8	35,5	0,1
Vl. Blok	31,8	0,6	67,6	0,0
SP.a-Spirit	14,4	0,3	84,9	0,5
Alle kand.	38,6	1,7	59,3	0,4

2004	Eigen patrimonium	Giften	Tegemoetkoming partij of lijst	Andere
Groen!	70,2	0,0	29,8	0,0
CD&V-N-VA	30,8	0,8	68,4	0,0
VLD-Vivant	56,5	1,0	42,2	0,3
Vl. Blok	22,3	0,5	77,2	0,0
SP.a-Spirit	19,3	0,5	80,2	0,0
Alle kand.	35,6	0,6	63,7	0,1

Voor elke kandidaat met een uitgave groter dan nul kunnen we nu berekenen welk percentage van de uitgaven werd gefinancierd op basis van elk van de vier verschillende inkomstenbronnen. Tabel 4 bevat, zowel voor 2003 als 2004,[33] de gemiddelde percentages.

De giften vormen in alle partijen een zeer marginale inkomstenbron. In 2003 betaalde een doorsnee kandidaat slechts 1,7% van zijn uitgaven uit giften, in 2004 nog slechts 0,6%. In geen enkele partij vormen giften een noemenswaardige financieringsbron. Dat is ongetwijfeld het gevolg van de strenge wettelijke beperkingen terzake. Enkel natuurlijke personen kunnen giften doen aan een politieke partij of een kandidaat ervan. Bovendien mag een politieke partij van één en dezelfde persoon jaarlijks slechts 500 euro ontvangen, terwijl per persoon slechts jaarlijks 2.000 Euro mag worden besteed aan giften ten voordele van politieke partijen of kandidaten. Giften aan politieke partijen zijn ook niet fiscaal aftrekbaar. Daarbij komt dat de identiteit van de personen die een gift doen van minstens 125 Euro jaarlijks moet worden geregistreerd door de begunstigden. De lijsten van deze personen moeten worden bezorgd aan de parlementaire Controlecommissie.[34] Dit alles maakt het voor een kandidaat zeer moeilijk om zijn cam-

33. Voor 2004 inbegrepen de kandidaten voor de verkiezing van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement.
34. Deze lijsten zijn niet publiek, zodat niet kan worden onderzocht wie de (schaarse) geldschieters zijn.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

pagne te financieren via fondsenwerving buiten de partij. In de plaats daarvan is hij helemaal aangewezen hetzij op zijn of haar persoonlijke financiële middelen, hetzij op de middelen van de partij.

Gemiddeld worden iets meer dan een derde van de individuele uitgaven (38,6% in 2003 en 35,6% in 2004) door de kandidaat zelf betaald, terwijl iets minder dan twee derden 59,3% in 2003 en 63,7% in 2004) afkomstig is van de partij. Deze gemiddelden verschillen echter sterk tussen de partijen. Bij Agalev/Groen! is het gemiddelde procent uitgaven met eigen middelen van de kandidaat zowel in 2003 als in 2004 het hoogst, maar dit zegt niet veel aangezien die individuele uitgaven bij de groene partij extreem laag zijn. Veel relevanter is het feit dat de eigen inbreng bij de VLD-kandidaten opmerkelijk hoog is (61,6% in 2003 en 56,5% in 2004) en bij de SP.a-Spirit-kandidaten opmerkelijk laag (14,4% in 2003 en 19,3% in 2004). Dit impliceert meteen dat de inbreng van de partij bij de liberalen relatief klein is en die bij de socialisten relatief hoog. Tussen die twee uitersten situeren zich de CD&V-kandidaten (34,6% eigen inbreng in 2003 en 30,8% in 2004) en de Vlaams Blok-kandidaten (31,8% eigen inbreng in 2003 en 22,3% in 2004).

Tabel 5. Gemiddelde uitgave per kandidaat uit eigen patrimonium, voor Kamer, Senaat, Vlaams Parlement en Europees Parlement, in euro en prijzen van juni 2004.

	2003		2004	
	Kamer	**Senaat**	**Vlaams Parlement**	**Europees Parlement**
Agalev/Groen!	70,1	31,6	67,7	889,1
CD&V/CD&V-N-VA	2.650,4	4.991,5	2.816,6	4.781,1
N-VA	871,0	720,1	–	–
VLD/VLD-Vivant	4.080,6	6.226,1	3.414,9	8.157,6
Vlaams Blok	1.075,8	1.789,7	7 68,1	1.829,7
SP.a-Spirit	1.121,8	1.521,3	1.158,1	1.969,7
Alle kandidaten	1.678,1	2.695,7	1.639,2	3.507,0

Dat de persoonlijke investering van de VLD-kandidaten relatief groot is, blijkt ook uit de gemiddelde persoonlijke uitgave per kandidaat (tabel 5). Voor elk van de vier geanalyseerde verkiezingen scoren de VLD-ers veruit het hoogst. Opvallend is vooral de zeer grote eigen inbreng bij de VLD-Vivant-kandidaten voor het Europees Parlement (gemiddeld 8.157,6 Euro). De CD&V-kandidaten komen telkens op de tweede plaats, op een afstand gevolgd door de kandidaten van het Vlaams Blok en SP.a-Spirit. Bij Agalev/Groen! komen de kandidaten er veruit het goedkoopst van af. Als naar alle kandidaten wordt gekeken, vergt een kandidatuur voor het Europees Parlement de grootste persoonlijke investering (3.507 Euro). Dit is nog altijd een kleine 1.000 Euro meer dan de prijs van een kandidatuur voor de Senaat. Wie enkel voor de Kamer of het Vlaams Parlement opkomt, betaalt gemiddeld ongeveer 1.600 Euro uit eigen zak.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

V. Verklaringen voor de financiering van de campagne

Het is niet mogelijk om op basis van de aangiften de financieringsstroom van de partij naar de kandidaten precies in kaart te brengen. Een deel van die middelen zijn waarschijnlijk afkomstig van de nationale partijen. De partijen mogen, zoals gezegd, slechts 1 miljoen Euro besteden aan de overkoepelende campagne, ook al beschikken ze allicht, dankzij de aanzienlijke overheidsfinanciering van de politieke partijen,[35] over een veel groter campagnebudget. Een deel van die beschikbare middelen wordt allicht rechtstreeks naar de individuele kandidaten gedraineerd. Aangezien het dan niet meer gaat om uitgaven van de partij vinden we hier ook geen sporen van in de partij-aangifte. De partijen kunnen ook middelen doorsluizen naar de lokale of arrondissementele partij-afdelingen die ze dan verder doorspelen naar de kandidaten. In tegenstelling tot de gemeenteraadsverkiezingen kunnen er bij federale, Europese of regionale verkiezingen geen uitgaven worden gedaan op het niveau van de lijst. De middelen die op het niveau van de kieskring of het arrondissement beschikbaar zijn, dienen dan ook te worden uitgegeven via de individuele kandidaten. Ofwel wordt de individuele campagne effectief gesponsord door de plaatselijke partij-afdeling, ofwel wordt toch een campagne gevoerd op het niveau van de kieskring of het arrondissement, waarvan de kostprijs dan pro forma wordt uitgesmeerd over de verschillende kandidaten-aangiften en waarvoor dan ook de partij als financieringsbron wordt vermeld.

We kunnen wel onderzoeken hoe de totale geldmassa afkomstig van de partij werd verdeeld over de individuele kandidaten, dit wil zeggen welke kandidaten het meest werden gesteund door de lokale of nationale partij. Als we daarbij louter kijken naar de absolute bedragen, dan kunnen we mœilijk anders dan tot de conclusie komen dat de partijmiddelen vooral gaan naar de kandidaten die het meest uitgeven, dit zijn de zogenaamde topkandidaten voor wie het hoogste maximum geldt. Van het totale bedrag aan partijmiddelen (3.874.302 Euro) ging in 2003 niet minder dan 67,4% naar de topkandidaten, die slechts 13,3% van het totale aantal kandidaten uitmaakten. In 2004 bedroeg dat procent 67,1% (op een totaal van 4.719.059 Euro), terwijl slechts 13,3% topkandidaat was.

Interessanter is de vraag in welke mate de verhouding tussen het aandeel eigen middelen en partijmiddelen varieert in functie van de eigenschappen van de kandidaat. Als we vaststellen dat het aandeel partijmiddelen significant toeneemt in een bepaalde categorie, dan is dat een indicatie dat er een vorm van positieve discriminatie heeft plaatsgevonden, in die zin dat een bepaalde groep van kandidaten specifiek werd gesteund door de partij. We kunnen dit onderzoeken op basis van een OLS-regressie-analyse met als afhankelijke variabele het (procentuele)

35. WEEKERS, K, NOPPE, J., & MADDENS, B., 35 jaar overheidsfinanciering van politieke partijen in België (1970-2004), *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, 2005, 7, pp. 447-465.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

aandeel van de middelen afkomstig van de partij[36] (tabel 6). Aangezien de inkomsten uit giften of andere bronnen verwaarloosbaar klein zijn, komt die variabele bijna helemaal overeen met het aandeel dat werd betaald uit eigen middelen. Om een goed idee te hebben van het effect op het percentage eigen middelen hoeven we enkel het teken van de parameter om te draaien.

Tabel 6. Resultaten van OLS regressie-analyse met aandeel van partij in totale uitgaven (in procenten) als afhankelijke variabele, enkel hoogste drie uitgaven-kwartielen (basis: Kandidaten Kamer/Vlaams Parlement).

	2003		2004	
	Ongestandaardiseerde parameter	**Partiële correlatie**	**Ongestandaardiseerde parameter**	**Partiële correlatie**
Intercept	73,77***		70,42***	
N-VA	-10,54**	0,011	–	–
Vl. Blok	2,025	0,000	7,871**	0,010
VLD (VLD-Vivant)	-30,35***	0,112	-17,18***	0,052
SP.A-Spirit	21,559***	0,062	14,55***	0,040
(referentie = CD&V(-N-VA))				
1ste/2de plaats lijst eff.	-8,81	0,004	3,39	0,000
3de/4de plaats lijst eff.	-6,33	0,003	2,08	0,000
Laatste/voorlaatste plaats lijst eff.	-4,23	0,002	-3,44	0,001
1ste/2de plaats lijst opv.	-9,00*	0,007	-6,01	0,002
Andere plaats lijst opvolgers	-4,12	0,004	2,87	0,002
(referentie = midden van de lijst eff.)				
Mag maximumbedrag uitgeven	14,14**	0,015	9,64***	0,007
Ook kandidaat Senaat/EP	13,33*	0,010	-0,75	0,000
Burgemeester	4,25	0,001	-3,69	0,001
Schepen	3,287	0,001	-1,08	0,000
Gemeenteraadslid	1,139	0,000	0,55	0,000
(referentie = geen gemeentelijk mandaat)				
Uittredend parlementslid of minister	7,11	0,006	-4,28	0,003
Niet actief	1,15	0,000	1,52	0,000
Zelfstandige	-6,74*	0,009	-4,51	0,005
Ambtenaar	-1,349	0,003	1,91	0,001
Partij- of kabinetsmedewerker	-13,87**	0,014	-12,17***	0,016
(referentie = andere werknemer)				
Leeftijd (kwantitatief)	-0,16	0,004	-0,02	0,000
Man	-5,77*	0,009	-4,68*	0,007
N	633		708	
Aangepaste R^2	0,346		0,212	

*: $p < .05$; **: $p < .009$; ***: $p < .0009$

36. Deze analyse bleef opnieuw beperkt tot de kandidaten voor de Kamer en het Vlaams Parlement.

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

Zoals hoger al aangegeven, zijn die percentages echter vrij triviaal bij de minderheid van kandidaten die heel weinig uitgeven. Om te vermijden dat het resultaat van de analyse wordt 'besmet' door die groep beperken we de analyse tot de kandidaten in de hoogste drie kwartielen inzake uitgavenniveau. Dit betekent concreet dat kandidaten met een uitgave van minder dan 0,09 Eurocent per kiezer in 2003 en 0,11 Eurocent per kiezer in 2004 buiten beschouwing worden gelaten. Op die manier verliezen we het overgrote deel van de Agalev/Groen!-kandidaten, waardoor we om statistische redenen ook verplicht zijn om de weinige overgebleven groene kandidaten buiten de analyse te houden.

Een eerste vaststelling is dat de verklaarde variantie inzake inkomstenbronnen enerzijds erg laag is en anderzijds in aanzienlijke mate kan worden toegeschreven aan de verschillen tussen de partijen. Een model met enkel de partijen als verklarende variabele haalt in 2003 een aangepaste R^2 van 0,30 en in 2004 een aangepaste R^2 van 0,18. Alle overige variabelen leveren slechts een marginale verhoging op van de verklarende kracht, meer bepaald van 0,05 in 2003 en 0,03 in 2004. Dat het model voor 2004 een beduidend lagere verklarende kracht heeft, is dan ook in grote mate toe te schrijven aan het feit dat de verschillen tussen de partijen wat zijn uitgevlakt.

Maar ook al wordt het model telkens gedomineerd door de partij-variabelen, toch vinden we daarnaast een aantal interessante bijkomende effecten. Vooral in 2003 bleken de politieke zwaargewichten in relatief grote mate te hebben geprofiteerd van de partijfinanciering. Dit komt het duidelijkst tot uiting bij de topkandidaten, bij wie het aandeel van de partijfinanciering gemiddeld 14,1 procentpunten hoger is dan bij gewone kandidaten. Niet alleen worden topkandidaten bevoordeeld doordat ze meer mogen uitgeven, bovendien worden ze nog in disproportionele mate gesponsord door de partij. Een soortgelijk effect vinden we in 2003 bij de dubbele kandidaten: in deze groep stijgt het aandeel van de partijfinanciering met 13,3 procentpunten. Of een kandidaat uittredend parlementslid of minister is lijkt er op zich minder toe te doen, net als de plaats op de lijst. In 2004 is die disproportioneel grote sponsoring van de dubbele kandidaten grotendeels verdwenen en lijkt ook de concentratie van partijmiddelen bij topkandidaten een stuk kleiner.

Een intrigerend gegeven is dat er zowel in 2003 als in 2004 een significant effect is van het geslacht, in die zin dat het aandeel van de partijfinanciering bij mannelijke kandidaten ongeveer 5 procentpunten lager is. De campagne van vrouwen wordt verhoudingsgewijs dus meer betaald door de partij dan die van mannen. Omgekeerd betekent dit ook dat vrouwen minder eigen middelen investeren in de campagne dan mannen. Niet alleen voeren ze doorgaans een goedkopere campagne, zoals hoger vastgesteld, bovendien zijn ze in grotere mate afhankelijk van de partij dan mannelijke kandidaten. Wellicht gaat het hier ook vaak om minder bekende kandidaten die specifiek door de partij zijn aangetrokken om te kunnen voldoen aan de quota-vereisten, en waarvoor de partij dan ook financieel een tandje bijsteekt. In dat geval gaat het om een bewuste politiek van positieve actie

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

op financieel vlak. Een andere mogelijke verklaring is dat sommige partijen aan verschillende kandidaten een, in absolute cijfers, even groot bedrag bezorgen dat echter relatief gezien zwaarder doorweegt bij de kandidaten met een goedkopere campagne, waaronder de vrouwen. In dat geval is de disproportioneel grotere sponsoring van de vrouwen dus eerder een onbedoeld effect.

Ook het beroep van de kandidaten blijkt een rol te spelen. Het aandeel van de partijfinanciering bij zelfstandigen blijkt in 2003 significant kleiner te zijn, meer bepaald 6,7 procentpunten. In 2004 is dit verschil wat kleiner (4,5) en niet langer significant. Hoger stelden we al vast dat zelfstandigen geen significant duurdere campagne voeren. Het zou dus kunnen dat de financiële stromen van de partij naar de kandidaten een sociaal egaliserend effect heeft, waarbij het gebrek aan middelen van minder kapitaalkrachtige kandidaten wordt gecompenseerd door een grotere toelage vanwege de partij. Zowel in 2003 als in 2004 zien we ook dat het aandeel van de partij met ongeveer 13 procentpunten daalt bij kandidaten die werkzaam zijn in de partij of op een ministerieel kabinet. Blijkbaar wordt van deze kandidaten verwacht dat ze een deel van hun inkomen herinvesteren in de politiek, zodat de partij relatief gezien minder moet tussenkomen in hun campagne.

VI. Samenvatting en besluit

Uit eerder binnen- en buitenlands onderzoek weten we dat centen investeren in een campagne wel degelijk stemmen oplevert. Een reden te meer om eens van nabij te bekijken welke kandidaten diep in de portemonnee tasten en wat daarvoor de verklaring kan zijn. Vooreerst blijkt het uitgavenniveau zeer sterk te verschillen van partij tot partij. Tegenover de groene kandidaten, die nauwelijks verkiezingsuitgaven doen, staan de kandidaten van de VLD en CD&V die gemiddeld de duurste campagne voeren. Deze kandidaten worden op enige afstand gevolgd door de kandidaten van SP.a-Spirit en het Vlaams Blok. In een aantal andere landen heeft men vastgesteld dat kandidaten van partijen die tot de meerderheid behoren systematisch meer uitgeven, maar dit is in Vlaanderen kennelijk niet het geval. Daarnaast hangt de omvang van het geïnvesteerde bedrag ook af van de aard van de verkiezing. Wie kandideert voor de Senaat of het Europees Parlement, en bijgevolg in heel Vlaanderen stemmen moet ronselen, hoest logischerwijze ook het hoogste bedrag op. Een campagne voor de Senaat kost gemiddeld twee keer zo veel als voor de Kamer of het Vlaams Parlement, een campagne voor het Europees Parlement zelfs drie keer zoveel.

Ten slotte komt het ook niet als een verrassing dat de uitgaven sterk afhankelijk zijn van de hoogte van het wettelijk opgelegde plafond. Een zeer beperkt aantal topkandidaten mag een veel hoger bedrag uitgeven dan de gewone kandidaten – ongeveer acht tot tien keer zo veel – en doet dat ook. Bij de drie klassieke partijen

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

besteden de kandidaten gemiddeld ruwweg 70 à 80% van wat ze mogen, maar bij de andere partijen is dat 50% of minder. Slechts ongeveer 25% van alle kandidaten geeft minstens 90% van het toegestane bedrag uit, maar bij de drie traditionele partijen loopt dit op tot 40% à 50% van de kandidaten. Als kandidaten al aanbotsen tegen het plafond, dan is dat vooral bij de Europese verkiezingen het geval. In tegenstelling tot de gemeenteraadsverkiezingen lijkt de bovendrempel gemiddeld gesproken dus niet onrealistisch hoog te liggen, zodat er wellicht een zeker remmend effect van uitgaat. Maar anderzijds blijft er, bekeken op een geaggregeerd niveau, wel nog een aanzienlijke marge voor de kandidaten om meer te spenderen.

Er zijn maar weinig achtergrondkenmerken van de kandidaat die ons iets kunnen vertellen over de kostprijs van zijn of haar campagne. Het klassieke incumbency-effect vinden we ook in Vlaanderen, in die zin dat uittredende parlementsleden meer spenderen. Maar het verschil is, na controle voor de andere geanalyseerde variabelen, relatief klein. Het blijkt zelfs meer verschil uit te maken of een kandidaat ook burgemeester is: burgemeesters investeren gemiddeld meer in de campagne. Leeftijd of beroep doen er weinig toe, maar we vonden – in tegenstelling tot sommige buitenlandse studies – wel een robuust effect van geslacht. Vrouwen geven significant minder geld uit aan hun campagne dan mannen. Dit houdt vermoedelijk verband met de quota-regeling, waardoor er wellicht een aantal minder gemotiveerde vrouwelijke kandidaten op de lijsten stonden.

In een aantal andere landen worden de uitgaven vooral bepaald door de dynamiek van de fondsenwerving. Wie het meeste geld weet te verzamelen van privépersonen en drukkingsgroepen kan ook de duurste campagne voeren. Bij ons daarentegen spelen giften een uiterst marginale rol in de campagne. Dit is het gevolg van de strenge wettelijke beperkingen terzake. Daardoor blijven er maar twee financieringsbronnen over: het persoonlijke vermogen van de kandidaat en de middelen van de partij. Gemiddeld neemt de partij een kleine twee derden van de campagne voor haar rekening, maar dit percentage verschilt enorm van partij tot partij. Bij de VLD liggen de verhoudingen net omgekeerd en betalen de kandidaten een kleine twee derden uit eigen zak. Het andere uiterste is SP.a-Spirit, waar de partij gemiddeld 80% van de campagne betaalt.

Naast de partij-aanhorigheid zijn er maar weinig variabelen die ons helpen te voorspellen welk deel van de campagneuitgaven door de partij dan wel door de kandidaat zelf wordt betaald. Topkandidaten, die een beduidend hoger bedrag uitgeven, worden relatief gezien meer gefinancierd door de partij. Deze kandidaten zijn met andere woorden in dubbel opzicht bevoorrecht: niet alleen mogen ze veel meer uitgeven, bovendien wordt verhoudingsgewijs een groter deel van hun campagne door de partij gesponsord. Ook het beroep speelt een kleine rol: wie op een of andere manier in loondienst is van de partij investeert relatief gezien meer in de eigen campagne.

Maar het meest verrassende effect is opnieuw dat van het geslacht: de campagne van vrouwelijke kandidaten, die zoals al gezegd goedkoper is, wordt naar ver-

This article from Res Publica is published by Eleven international publishing and made available to anonieme bezoeker

houding meer betaald door de partij dan de campagne van mannelijke kandidaten. Bewust of onbewust voeren de partijen hier kennelijk een beleid van positieve actie, waarbij vrouwelijke kandidaten een financieel duwtje in de rug wordt gegeven. Maar dit is duidelijk te beperkt om het hoger vastgestelde gender-verschil inzake uitgaven weg te werken. Bovendien is er ook een keerzijde aan de medaille: vrouwelijke kandidaten dreigen hierdoor ook afhankelijker te worden van de partij dan hun mannelijke collega's.

SUMMARY

The campaign expenses of the candidates in the 2003 and 2004 elections in Flanders/ Belgium

According to our analysis of the campaign expenses declared by the Flemish candidates for the 2003 federal and the 2004 regional elections candidates of the three traditional parties spend, on average, about 70 à 80% of what they are allowed to. The impact of the spending limit is much smaller for the other parties, the candidates of which spend only about 50% of what they are allowed to. Incumbents and candidates who are also mayor in a municipality tend to spend more. The background characteristics of the candidates have almost no effect on the expenditures. There is only a small effect of gender, in the sense that women candidates spend less. On average, one third of the individual campaign expenditures is financed by the individual candidates, and two thirds by the party. However, in the liberal party the contribution of the party is substantially lower (35 à 40% on average), while it is higher (80% on average) in the socialist party as well as for female candidates.